

BEATA KALĖBA

Nuo vienišumo iki artimos bendrystės jausmo

Kalba, pasakyta Lietuvių literatūros ir tautosakos institute 2018 sausio 5 d. atsimant pirmą profesoriaus Algio Kalėdos vardo premiją

Tarti žodį per paskaitą ar konferenciją man nėra naujiena, tačiau šiandien situacija visiškai nauja, tad jaučiuosi kiek sutrikusi. Kai išgirdau, jog man skirta Algio Kalėdos premija, net pamaniau, kad gal tai nesusipratimas ar pokštas: mat kai prieš 17 metų dirbau Vilniaus universiteto Polonistikos katedroje, daug kas mane painiodavo su profesoriumi Algiu Kalėda. Tiesiog dėl pavardžių panašumo. Matyt, tai buvo likimo siųstas ženklas... Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto skirta premija skatina mintimis sugrįžti į tuos laikus, kai dirbau VU, savo pirmoje darbovietėje, o Algis buvo mano viršininkas ir mokytojas, taip pat ir prisiminti praėjusio šimtmečio 8-ojo dešimtmečio Krokuvą.

Algis Kalėda, kaip žinome, buvo ir maniškės Alma Mater, Krokuvos Jogailaičių universiteto, absolventas, vieno geriausių lenkų literatūros istorikų Henryko Markiewicziaus auklėtinis. 1977 metais, kai Algis baigė studijas Krokuvoje, man buvo vieneri. Sužinojusi, kad man skirta premija, nutariau pakalbinti savo vyresnius kolegas, koks gi Algis išliko jų atmintyje. Išgirdau, kad iš pradžių jis jiems padarė mažakalbio tylenio įspūdį, tačiau greitai paaiškėjo, jog tai linksmo būdo, subtilios ironijos nestokojantis ir studentišką gyvenimą mėgstantis jaunuolis. Pvz., jis lankydavosi koncertuose studentų klube „Żaczek“, kuris jau tada buvo vienas iš nepriklausomos kultūros centrų, ir garsiajame klube „Pod Jaszczurami“: Man ypač įstrigo vienas prisiminimų: tame pačiame lenkų filologijos kurse kartu su lenkais dar studijavo trys vietnamiečiai, na, ir vienas lietuvis – Algis Kalėda. „Kažkuris iš vietnamiečių tikriausiai yra ‚prievažidas‘. O tasai vaikinai iš Tarybų sąjungos? Kas jis per paukštis? Ar tik irgi ne ‚didžiojo brolio‘ agentas?“ – klausė savęs kroviečiai. Kaip man pasakojo vienas Algio kolegų, labai greitai paaiškėjo, kad šis jaunas lietuvis yra nepaprastai doras, tik labai smalsus. Žinia apie Algio priešlaikinę mirtį sukrėtė jo bendraamžius kolegas –

netikėtai išėjo ne tik mūsų universiteto bendruomenės narys, bet ir jų jaunystės metų bičiulis.

Studijos Krokuvėje, svetimame mieste tarp svetimų žmonių, toli nuo savo krašto, nuo artimųjų, veikiausiai Algiui buvo nemenkas iššūkis. Ir nors man beveik po 30 metų tikrai buvo lengviau, abu turėjome peržengti ne tik skirtingų šalių sienas ir kalbų ribas, bet ir įveikti save – savo baimę, svetimumo, vienišumo ir nepripažinimo jausmą, reiškia, peržengti tam tikrus slenksčius. Žinoma, sprendimas bent laikinai palikti savo mažąją ir didžiąją tėvynes, peržengti ribas tarp valstybių ir kalbų, leidžia studijuoti ar dirbti kitame krašte, pvz., humanitarinių tyrimų srityje. Bet juk peržengti slenksčių yra kas kita – tai ir įeiti į kito žmogaus namus. O visada lengviau, jei esi laukiamas svečias, o ne įsibrovėlis. Algis Kalėda buvo nuoširdžiai kviečiamas ir laukiamas – ir studentų „večiorinkose“, o vėliau – ir Krokuvos bei kituose Lenkijos universitetuose. Visi jį prisimena su pagarba. „Vakaronėse“ dalyvaudavau ir aš, dainuodavau lietuviškas dainas, o LLTI premiją priimu kaip ženklą, kad jūsų minčių, tradicijų, pasaulėvokos ir pasaulėjautos „namuose“ galiu jaustis kaip laukiamas svečias, nebe svetima atklydėlė. Širdingai už tai dėkoju.

Visai neseniai, rugsėjį, išgirdau naują Tomo Venclovos eilėraščių apie jo vaikystės Kauną, kuriame yra eilutės: „Upių santakoj vasara tvyro ilgai. / Tokios baltos alėjos, taip lengva paklysti.“ Skaisti, saulės sklidina to eilėraščio fragmento nuotaika staiga man priminė Kauną, miestą, kokį ir aš mačiau maždaug prieš 20 metų. Į Lietuvą tada pirmą kartą atvykau savarankiškai – mokytis lietuvių kalbos vasaros kursuose. Gyvenau Kalniečių mikrorajone, pas savo kalbos mokytojos ir Krokuvos kolegės Gretos Lemanaitės tėvus, kurie lenkiškai visai nekalbėjo. Kursavau tarp to mikrorajono ir VDU, kiek prisibijodama leisti kur nors toliau, pvz., į upių santaką senamiestyje. Tačiau sykį išdrįsau pereiti vieną tiltų ir patekau į keistą parką didžiojoje Nemuno saloje. Venclovos eilėraštis man staiga priminė būtent šį parką: labai aiškiai išvydau virpantį orą, kaitros išdegintą žolę ir jauną vyriškį su šunimi. Pamenu, kad tąkart persmelkė stiprus visiško vienišumo jausmas. Ir baimė, kad neberasiu kelio atgal, prie fontano Laisvės alėjoje. Regis, 20 metų šis išgyvenimas tūnojo pasąmonės gelmėse. Įdomu, kad išsluogė į paviršių būtent dabar.

Nuo šiandien Kaunas man visai kitoks, jame turiu nemažai pažįstamų bei draugų ir vaikščiodama, pvz., Antano Škėmos ar Tomo Venclovos pėdomis, turbūt nebepaklyščiau. Paskutinį kartą lankiausi jame 2016 metų rudenį, kai

lydėjome į paskutinę kelionę Leonidą Donskį. Tokiose iškilmėse paprastai dalyvauja artimi žmonės: giminaičiai, bendruomenės (pvz., universiteto) nariai, galų gale – tautiečiai. Bet aš ten nesijaučiau svetima. Taigi galima sakyti, kad per 20 metų nuėjau, o veikia – nuėjome, mano draugai lietuviai ir aš, – gana ilgą kelią. Nuo vienišumo iki artimos bendrystės jausmo. Todėl jūsų – lietuvių mokslininkų – man skirtą Algio Kalėdos premiją suprantu ne tik kaip mokslinės veiklos įvertinimą, bet ir kaip tarpusavio pasitikėjimo bei supratimo ženklą. Šias vertybes man ypač ikūnija vertimas, vertimo menas, todėl itin džiaugiuosi, kad garbinga mokslo komisija nutarė įvertinti mano pastangas ir šioje srityje.

Premija skirta ir už žinių apie Lietuvą skleidimą. Be abejo, man lengviausia tai daryti savo rate, Jogailaičių universitete, Lietuvos kultūros centre. Esu tvirtai įsitikinusi, kad prie kiekvieno universiteto bendruomenės nario brandos prisideda jo pirmtakai ir bendradarbiai, todėl negaliu čia nepaminėti prof. Tadeuszo Bujnickio, vilniečio, literatūros istoriko, kuris pirmasis ėmėsi tyrinėti lietuvių literatūrą mūsų universitete, negaliu taip pat nepaminėti prof. Andrzejaus Romanowskio, hab. daktaro Paweło Bukowieco, prof. Jakubo Niedźwiedzio ir prof. Aleksandro Fiuto, su kuriais drauge jau beveik 20 metų dirbame polonistikos ir lituanistikos sankirtoje. Be jų minčių ir darbų nebūčiau galėjusi šiandien pelnyti šio savo veiklos įvertinimo. Taip pat negaliu čia nepaminėti savo pirmos lietuvių kalbos mokytojos, Gretos Lemanaitės, kuri jau daugiau nei 20 metų Krokuvos universitete užima kadaise Juozapo Herbačiausko paliktą vietą. Manau, kad šiųmetinė Algio Kalėdos premija iš dalies skiriama ir jiems visiems.

Algio Kalėdos premija man yra didelė garbė, džiaugsmas, tačiau visų pirma – įsipareigojimas. Iš visų jėgų stengsiuosi jūsų neapvilti.